

פרשת בהעלותך התשפ"ג

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1. במדבר פרק יב (פרשת בהעלותך)

(א) ותדבר מרים ואהרן במשה על-אדות האשה הנשית אשר לקח כיי-אשה נשית לקח: (ב) ויאמרו הרק אד-במשה דבר ה' הלא גם-בנו דבר וישמע ה': (ג) והאיש משה עניו מאד מפל האדם אשר על-פני האדמה: (ד) ויאמר ה' פתאם אל-משה ואל-אהרן ואל-מרים צאו שלשתכם אל-אהל מועד ויצאו שלשתם: (ה) וירד ה' בעמוד ענן ובעמוד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם: (ו) ויאמר שמעו-נא דברי אסי-היה נביאכם ה' במראה אליו אתונדע בתלום אדבר-בו: (ז) לא-כן עבדי משה בכל-ביתי נאמן הוא: (ח) פה אל-פה אדבר-בו ומראה ולא בחידת ותמנת ה' יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה: (ט) ויתר-אף ה' גם ונגף: (י) והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת פסלג ויפן אהרן אל-מרים והנה מצרעת: (יא) ויאמר אהרן אל-משה בן אדני אל-נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו: (יב) אל-נא תהי פמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו: (יג) ויצעק משה אל-ה' לאמר אל נא רפא נא לה: פ (יד) ויאמר ה' אל-משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואתר תאסף: (טו) ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד-האסף מרים: (טז) ואתר נסעו העם מתצרות ויחנו במדבר פארן: פ

2. רש"י במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

ותדבר - אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה, וכן הוא אומר "דבר האיש אלני הארץ אתנו קשות" (בראשית מ"ב), ואין אמירה בכל מקום אלא לשון פתנונים, וכן הוא אומר "ויאמר אל נא אחי תרענו" (בראשית י"ט), "ויאמר שמעו נא דברי" (פסוק ו), כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן - היא פתחה בדבור תחלה, לפיכך הקדימה הפתוב, ומנין היתה יודעת מרים שפרש משה מן האשה? רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה, כיון ששמעה צפורה, אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה, שיהיו פורשין מנשותיהן פדרך שפרש בעלי ממני, ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן; ומה מרים שלא נתפונה לגנותו כד נענשה, קל וחמר למספר בגנותו של חברו (פס"ר): האשה הכשית - מגיד שהכל מודים בפינה כשם שהכל מודים בשחרותו של פושי: כושית - בגימטריא פת מראה: על אדות האשה - על אודות גרושיה: כי אשה כשית לקח - מה תלמוד לומר? אלא יש לה אשה נאה בפינה ואין נאה במעשיה, במעשיה ולא בפינה, אבל זאת נאה בכל: האשה הכשית - על שם נזיה נקראת פושית, כאדם הקורא את בנו נאה פושי, כדי שלא תשלט בו עין רעה: כי אשה כשית לקח - ועתה גרשה

3. ספרי זוטא (הורוביץ) במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

ר' שמעון אומר אף צפורה פתחה בדברים ואמרה למרים ומרים אמרה לאהרן ואהרן הוסיף על דבריהם ונשאו ונתנו בדברים ומה היו הדברים אמרו כיון שנתמנו הזקנים הדליקו כל ישראל נרות ועשו שמחה בשביל שעלו שבעים זקנים לשררה וכיון שראת מרים הנרות אמרה אשרי אלו ואשרי נשותיהן אמרה לה צפורה אל תאמרי אשרי נשותיהן אלא אוי לנשותיהן שמיום שדבר הקדוש ברוך הוא עם משה אחיך לא נזדקק לי מיד הלכה מרים אצל אהרן והיו נושאים ונותנים בדבר שנ' ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה על עסקי פרישתו מן האשה אמרו גיותן הוא משה וכי לא דבר הקדוש ברוך הוא אלא עמו בלבד כבר דבר עם נביאים הרבה ועמנו ולא פירשנו מנשותינו כמו שפירש שנ' הרק אך במשה דבר ה'...

4. תרגום אונקלוס במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

ומלילת מרים ואהרן במשה על עיסק אתתא שפירתא דנסיב ארי אתתא שפירתא דנסיב רחיק:

5. כתר יונתן במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

וסיפרו מרים ואהרן במשה דברים שלא מהוגנים, על ענין אשה כושית שהשיאו הכושים למשה, בברחו מן לפני פרעה, וגרשה, כי לאשה השיאו את המלכה של כוש, וגרש ממנו:

6. רשב"ם במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

(א) [ה] כושית - שהיא ממשפחת חם: כי אשה כושית לקח - כדכת' בדברי הימים דמשה רבנו שמלך בארץ כוש ארבעים שנה ולקח מלכה אחת ולא שכב עמה כמו שכתוב שם, והם לא ידעו כשדיברו בו שלא נזקק לה. זהו עיקר פשוטו. שאם בשביל צפורה דיברו, מה צורך לפרש כי אשה כושית לקח? וכי [עד] עתה לא ידענו כי צפורה מדיינית היא? ועוד תשובה כי לא היתה כושית כי כוש מבני חם הוא, ומדיין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם:

7. אבן עזרא במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

ותדבר מרים - היא דברה, גם אהרן הסכים או החריש, על כן נענשו. וטעם ותדבר עם בי"ת דרך גנאי, כמו וידבר העם באלהים (במדבר כא, ה). גם ימצא לשבח, גם בדרך נבואה. יש אומרים, כי משה מלך על כוש ולקח כושית, והמתרגם אמר, שפירתא. וטעמו - לשון כבוד, כאשר יקראו הישמעאלים לזפת הלבן. גם אנחנו נקרא העור סגי נהור, והנה לא יתכן שנקרא שם, שהוא לשבח, להפכו לגנאי. וי"א, כי כוש בן ימיני הוא שאול, וכן הלא כבני כושיים (עמוס ט, ז), וכבר פירשתיו. והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה, כי היא מדיינית, ומדיינים הם ישמעאלים, והם דרים באהלים, וכן כתוב ירגזון יריעות ארץ מדין (חבקוק ג, ז). ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל, וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית. וטעם כי אשה כושית לקח - זה הדבור שדברה מרים. ומה נכבד דברי קדמונינו שאמרו על הזקנים: אשריהם ואוי לנשיהם. והנה חשדו משה כי לא נמנע לשכב עם צפורה רק בעבור שאיננה יפה:

8. בכור שור במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

ותדבר מרים ואהרן במשה. אשפיל"א בל[ע"ז], לפי שנשים דברניות [הן]¹, והחזיקה מרים בדבר יותר מאהרן, ולכך הקדימה לאהרון, ולכך לקחה היא לבסוף. על אודות האשה הכושית אשר לקח. לפי הפשט: שהיו אומרים, "וכי לא מצא משה אשה מבנות ישראל שיקח לו לאשה, שהלך לקחת לו מבנות הכושים שהם ערלים, וכי בשביל שהקב"ה מדבר עמו מתגאה, שאינו רוצה לישא אשה מבנות ישראל שבקש אשה במרחק"? כי אשה כושית לקח. לפי שלא מצינו במקום אחר שמשה לקח אשה כושית - הגיד לך הכתוב: כי בודאי אשה כושית לקח. ועל צפורה לא דברו שלא היתה מישראל, כי אז אנוס היה, מפני שהיה בורח, ולא יכול לבא במצרים בתוך בני ישראל.

9. תולדות יצחק במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

ותדבר מרים ואהרן, ראוי לדעת מה הוא הלשון הרע שדברו, ורש"י פירש על אודות גירושיה כי אשה כושית יפת מראה, פירוש גרשה לאחד משתי סבות, או לפי שהיא כעורה או לפי שמדבר הקדוש ברוך הוא עמו, אם לראשונה יפה היא, אם בעבור נבואה הלא גם בנו דבר ולא פירשנו מדרך ארץ, ולפי זה הפירוש נאמר שמה שדברו עתה ולא קודם לכן, שמקודם לכן אמרו בטוב עשה בפירש ממנה, בעבור שהיה משא כבד עליו לפייס לכל ישראל ולטרוח בדיניהם ובכל עניניהם, אבל עתה שמסייעין לו שבעים זקנים למה לא חזר להיות עם אשתו. ועל זאת ההקדמה אפשר לומר שלזה אמר והאיש משה ענו מאד, כלומר לא ראה מימיו אם היא יפה או כעורה, ולשניה אם יהיה נביאכם, ולזה הפירוש העיקר חסר מן הספר שלא הזכיר הפסוק גירושיה, אלא לקיחתה כי אשה כושית לקח, ועוד למה לקח לשון כושית בעבור יפיה שהוא הפך הכוונה ואם תאמר על דרך סגיא נהור, בלשון חכמים מצינו כן ולא בלשון הפסוק, ונראה שהלשון הרע שדברו הוא שאם היה חפץ ביפה היה לוקח,

ולקח שתורה דרך הוראה לומר שאין לו חשש מיופי אלא לקיים מצות פריה ורביה לבד, ואמר הכתוב שאין כוונתו להוראה אלא בעבור האמת והאיש משה ענו מאד.

10. אור החיים במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

(א) ותדבר וגו' במשה. אולי שדברו בפניו של משה, והדעת מסכמת בזה גם כן, כי מה יועילו דבר לא טוב ביניהם לבין עצמן, אלא אמרו דבריהם דרך תוכחה והוא שומע מלתם, שוב ראיתי בדברי רז"ל (ספרי) שאמרו כן ורמזוהו במאמר וישמע ה' והאיש משה וגו' פירוש גם הוא שמע:

11. פנים יפות במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

עוד יש לפרש לפי לשון התרגום איתתא שפירתא דנסיב, יש לפרש לפי ששמעו נבואת אלדד ומידד שמשה מת ויהושע מכניס והיה קשה הדבר עליהם שכל הממונים בניהם קודמין, כמו שדרשו חז"ל גבי נדב ואביהוא ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר, ואיתא [תנחומא אחרי, ז] דאם היה להם בנים קודמין וסברי דנהי דבניו שהיו לו מקודם לא היו ראויים לירש גדולתו מפני שנשא צפורה עד שלא נתגיירה, כדכתיב [שמות יח, ו] ושני בניה עמה אך לא היה לו לפרוש ממנה כדי שיהיה לו בנים ראויים לירש גדולתו:

12. תורת משה במדבר פרק יב פסוק א (פרשת בהעלותך)

ותדבר מרים ואהרן. י"ל שנצטערו על צערו של מרע"ה עד שאמר הרגני נא הרוג, ואם סביבו נשערה, ע"ז אמרו הלא גם בנו דיבר ה' ולא אירע לנו יסורים כל כך, אין זה כ"א אודות אשה כושית וגו', כי תוס' (קידושין ע"א ע"א) כתבו בשם ר"א גר, קשים גרים משום שמדקדקין במצות יותר מישראל, והי' זה למזכרת עון לשונאי ישראל,

13. במדבר פרק יא (פרשת בהעלותך)

(א) ויהי העם כמתאננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחסר אפו ותבער-בם אש ה' ותאכל בקצה המתנה: (ב) ויצעק העם אל-משה ויתפלל משה אל-ה' ותשקע האש: (ג) ויקרא שם-המקום ההוא תבערה פי-בערה בם אש ה': (ד) והאספסוף אשר בקרב ה' התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר: ... (י) וישמע משה את-העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחסר-אף ה' מאד ובעיני משה רע: (יא) ויאמר משה אל-ה' למה הרעת לעבדך ולמה לא-מציתי חן בעיניך לשום את-משא פל-העם הזה עלי: (יב) האנכי הריתי את פל-העם הזה אמ-אנכי ילדתיהו פי-תאמר אלי שאתה בחיקך פאשר ישא האמן את-הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו: (יג) מאין לי בשר לתת לכל-העם הזה פי-יבכו עלי לאמר תנה-לנו בשר ונאכלה: (יד) לא-אוכל אנכי לבדי לשאת את-פל-העם הזה פי כבד ממני: (טו) ואם-פכהו את-עשה לי הרגני נא הרג אמ-מצאתי חן בעיניך ואל-אראה ברעתי: פ (טז) ויאמר ה' אל-משה אספה-לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת פי-הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל-אהל מועד והתניצבו שם עמך: (יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן-הרים אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא-תשא אתה לבדך: ... (כד) ויצא משה וידבר אל-העם את דברי ה' ויאסף שבעים איש מזקני העם ויעמד אתם סביבת האהל: (כה) וירד ה' ופענן וידבר אליו ויאצל מן-הרים אשר עליו ויתן על-שבעים איש הזקנים ויהי כגות עליהם הרום ויתנבאו ולא יספו: (כו) וישארו שני-אנשים במחנה שם האחדו אלדד ושם השני מידד ותנח עליהם הרום והמה בכתבים ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה: (כז) וירץ הנער ניגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה: (כח) ופענן יהושע בן-נון משרת משה מבחרי ויאמר אדני משה פלאם: (כט) ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל-עם ה' נביאים פי-יתן ה' את-רוחו עליהם:

14. רשב"ם במדבר פרק יא פסוק כו (פרשת בהעלותך)

(כו) בכתובים - שנכתבו לצאת אל האהל ולא יצאו מתוך ענוה כמפורש בסנהדרין:

15. כתר יונתן במדבר פרק יא פסוק ז (פרשת בהעלותך)

(ז) והגרים שהתאספו ביניהם שאלו שאלה ושבו ובכו אך בני ישראל ואמרו מי יאכילנו בשר:

16. רש"י במדבר פרק יא פסוק ד (פרשת בהעלותך)

והאספסוף – אלו ערב רב שנגאספו עליהם בצאתם ממצרים: וישבו - גם בני ישראל ויבכו עמיהם:

17. כתר יונתן במדבר פרק יא פסוק כו (פרשת בהעלותך)

ונשאו שני אנשים במחנה שמו של אחד אלדד ושמו של השני מידד בניו של אלצפן בן פרנף שילדה לו יוכבד בת לוי בזמן שארשה עמרם בעלה ונשאת לו, עד שלא ילדה את משה, ותשרה עליהם רוח נבואה, ...

18. ויקרא פרק י פסוק ד (פרשת שמיני)

ויקרא משה אל-מישאל ואל אלצפן בני עזיאל דד אהרן ויאמר אליהם קרבו שאו את-אחיכם מאת פני-הקדש אל-מחוץ למחנה:

19. דעת זקנים מבעלי התוספות במדבר פרק יא פסוק כז (פרשת בהעלותך)

וירץ הנער. זה גרשם: ויגד למשה. אלדד ומידד אחי משה היו כי כשנתנה תורה ונאסרו על העריות פרו כולם שנה' וישמע משה את העם בכה למשפחותיו ודרשינן על עסקי משפחותיו וגם עמרם אבי משה פירש מיוכבד שהית' אשתו ונשא אשה אחרת והוליד ממנה אלדד ומידד אל דוד מידד מי דוד כלו' חלוף דוד. ומצאתי קונטרס מר' עמרם מר' הלל שהיה מארץ ישראל אני הלל ראיתי קבר אלדד ומידד והיה כתוב עליהם אלדד ומידד אחי אהרן מן האב ולא מן האם. וי"א אלדד הוא אלידד בן כסלון מידד הוא קמואל בן שפטן. ואיתמר במדרש ר' תנחומא שלפי שמיעטו עצמן זכו להיות יתרים על הזקנים ה' דברים הזקנים לא נתנבאו עד למחר שנה' ואל העם תאמר התקדשו למחר אבל אלו מתנבאים מה שעתידי להיות לסוף ארבעים שנה שנתנבאו משה מת ויהושע מכניס ישראל לארץ ...

20. במדבר פרק י פסוק כט - לד (פרשת בהעלותך)

ויאמר משה לחבב בן-רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל-המקום אשר אמר ה' אתו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כיה' דבר טוב על-ישראל: (ל) ויאמר אליו לא אלהי כי אם-אל-ארצי ואל-מולדתי אלהי: (לא) ויאמר אל-גא מעזב אתנו כיו על-כן ידעת חתננו במדבר והגית לנו לעינים: (לב) והיה כיה-תלך עמנו והיה הטוב הוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך:

21. שמות פרק יח פסוק א - ו (פרשת יתרו)

(א) וישמע יתרו חתן משה את כל-אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כיה-הוציא ה' את-ישראל ממצרים: (ב) ויחן יתרו חתן משה את-צפורה אשת משה אתר שלוחיה: (ג) ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כיה אמר גר היתי בארץ נכריה: (ד) ושם האחד אליעזר כיה-אלהי אבי בעזרי ויצלגני מתרב פרעה: (ה) ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל-משה אל-המדבר אשר-הוא חנה שם ה' האלהים: (ו) ויאמר אל-משה אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה:

22. רש"י שמות פרק יח פסוק ב (פרשת יתרו)

אחר שלוחיה - כשאמר לו הקדוש ברוך הוא במדין (שמות ד ט) לך שוב מצרימה, (שם כ) ויקח משה את אשתו ואת בניו גו' ויצא אהרן לקראתו, (שם כז) ויפגשוהו בהר האלהים. אמר לו מי הם הללו. אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן. אמר לו למצרים. אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם. אמר לה לכי אל בית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה:

23. מהרי"ל דיסקין שמות פרק יח פסוק ב (פרשת יתרו)

ויקח יתרו וגו' אחר שלוחיה. עיין בהראב"ע ז"ל, ואדמו"ר ז"ל אמר דפ"י הוא כך, דאם נאמר דיתרו אחר מתן תורה בא, היתכן דלא היו בניו של מרע"ה אצל מ"ת, הלא היו ג"כ לויים, ואם לא היו אצל מתן תורה לא היו יכולים להיות לויים כלל, אע"כ צ"ל דבעת מ"ת שלח מרע"ה לקרוא אותם ובאו עם אמם ומסתמא לא הי' רוצה יתרו לשלח אותם עד שהבטיח לו מרע"ה שיחזירם, א"כ הפ"י שלוחיה ששלחה הרבה פעמים היינו ב' פעמים, א' כמו שפירש"י, ועוד הפעם כמו שפירשנו ודו"ק.